

Ebben az évben ünnepeljük hazánk felszabadulásának harmincadik évfordulóját. Három évtized már nemcsak azok számára nagy idő, akik végigélték ennek a történelmünkben fordulópontot jelentő periódusnak az eseményeit, hanem a történeti folyamatnak önmagában is számottevő szakasza, amely jelentős vívmányokkal, visszafordíthatatlan változásokkal véste be a maga jeleit népünk sorsának menetébe.

Az évfordulókra való emlékezés különös alkalom arra, hogy valamely kiindulóponthoz, alaphoz viszonyítva lemérjük: hol tartunk, mit értünk el, hogyan sáfarkodtunk a történeti lehetőségekkel, a történeti tanulságokat hogyan tudjuk kamatoztatni mai teendőink, holnapi feladataink megvalósításának szolgálatában.

Öt évvel ezelőtt, a negyedszázados évforduló alkalmából, ennek a folyóiratnak a főszerkesztője így fejezte be visszatekintő, méltató cikkét: „... a társadalmi mozgásnak a lendülete és ereje visz majd bennünket tovább a holnap feladatainak megoldása felé, amely feladatok nem kisebbek, mint a mögöttünk levők, legfeljebb mások, s melyeknek megoldásához közoktatásügyünk elért eredményei nélkülözhetetlenek. Annak számbavétele, amit elértünk, ezért számunkra nemcsak ünnepi alkalom, hanem a pedagógiai realitás mérlegelése is; s ezzel együtt természetesen nagy biztatás, hogy nem lebecsülhető eredményekkel, tapasztalatokkal indulunk tovább, olyan történelmi helyzetben, amelyben a társadalmi feltételek egyre jobban garantálják a pedagógia számára újabb eredmények elérését”.

A legutóbbi évforduló óta eltelt öt év során fontos változások mentek végbe, jelentős vívmányok születtek, így újabb magaslati pontról tudunk visszatekinteni immár három évtized nevelésügyi és pedagógiai vívmányaira.

A leglényegesebb számunkra — ezért ebben a gondolatmenetben az első helyen említem —, hogy a létrejött társadalmi fordulat, az azóta kialakuló és megerősödő szocialista termelési-társadalmi viszonyok talaján, a végbement eszmei-világnézeti fejlődés médrében lezajlott a pedagógiai gondolkodás megváltozása. Ha úgy tesszük fel a kérdést, hogy a neveléstudomány eszmei alapjai tekintetében szinkronban vagyunk-e a társadalmi fejlődés fővonulatával, erre a kérdésre általánosságban — és ez most nagyon hangsúlyos — igennel felelhetünk. A kutatások meghatározó eszmei bázisa a marxizmus—leninizmus. Abban már régen nincs vita, hogy a neveléstudomány részéről a társadalmi igények kielégítése a marxizmus—leninizmus eszmei bázisán, a marxista tudományosság általános és speciális metodikájának alkalmazásával lehetséges. Az is a marxizmus pozícióinak megerősödésére utal, hogy a nevelés célrendszerével, a pedagógia tárgyával kapcsolatos alapvető kérdésekben a pedagógia művelőinek közösségeiben, fórumain, intézményeiben lényegi egyetértés van.

Arról persze van és kell is hogy legyen vita, mit jelent hic et nunc a marxizmus alkalmazása a pedagógia területén, hogy lehet eszköztárát tökéletesíteni, milyen pontokon kell a marxista igazságokat védeni, pozícióinkat erősíteni, hogyan tudjuk az ideológiai harc körülményei között a marxista pedagógia felismeréseit, eszmei vívmányait, gyakorlati eredményeit — mint pozitív érveket — a legjobban felhasználni.

Az eszmei fejlődést legbecesebb vívmányaink sorában tartjuk számon, jól-lehet tudjuk, érvelésünkben, tudományos eredményeink produkálásában és bemutatásában nagyon is sok teendő vár ránk. Nem vagyunk elég érzékenyek, kellően éberek, nem mindig vagyunk eszmei vagy szakmai értelemben kellően felkészültek.

A másik nagy kérdéskör, amellyel a számvetés, az emlékezés alkalmával szembe kell nézni, vajon a neveléstudomány milyen mértékben kész arra, hogy társadalmunk fejlődésében a kultúra, a nevelésügy területén napirendre került feladatok megoldásához hasznosítható, gyakorlatlatta alakítható tudományos, elméleti segítséget megadja. Vajon a neveléstudomány mennyire fogékony a nem prakticista értelemben vett, de a gyakorlatban felvetődött követelmények iránt.

Ha visszagondolunk az elmúlt három évtizedre, akkor szépítés, a tények manipulálása nélkül azt mondhatjuk, hogy a társadalom szolgálatára, az oktatásügy, a nevelés gyakorlatának támogatására törekedtek a neveléstudomány művelői. Bizonyítható lenne, kutatási témák és művek listájával alátámaszthatnánk ezt az általános értékelést. A törekvés tehát egyértelműnek mondható, az eredmény természetesen nem. Egy tüzetes elemzés kimutathatná — és egyszer ki is kell, hogy mutassa —, milyen tényekkel lehet alátámasztani a fenti pozitív értékelést (hiszen sok minden már néhány év, évtized múltán is feledésbe merül!). Másfelől egy ilyen átfogó és részletes, ma még hiányzó feldolgozás kimutathatja a jelentős hiányokat, a félresiklásokat, a tetten érhető elméletieskedést, vagy az ellenkező póluson a fakticista öncélúságot és egyebeket.

Szükséges kiemelni, hogy a neveléstudománynak egymásnak látszólag ellentmondó, de lényegében egymást dialektikusan feltételező tendenciáját kell erősíteni ahhoz, hogy a gyakorlati funkcióját jobban tudja érvényesíteni: a nagyobb, komplex összefüggések (részben prognosztikus jellegű) vizsgálatát, s az egész részeként kitapintható jelenségek, szerkezetek nagyon céltudatos, értelemszerűen egzakttá, tudományos feltárását.

Az átfogó struktúrák vizsgálata nemcsak azért fontos, mert önmagában is a társadalmi tervezés része, hanem még legalább két okból: az esetleges iránytévésztesítés, minél hosszabb távlatokról van szó, annál súlyosabb, és a korrekció szempontjából annál megterhelőbb; másfelől azért, mert a részek vizsgálata akkor igazán gazdaságos, társadalmilag — mondjuk így, oktatáspolitikailag — akkor igazán hasznos, ha a kirajzolódó egésszel összefüggésben van s annak része, vagy részévé válik. Nem minősül talán ünneprontásnak, ha több céltevésztesített (mert funkciótlan) részvizsgálatot emiatt marasztalhatunk el.

Annál örvedetesebb, hogy az utolsó években kidolgozott országos pedagógiai kutatási tervben — kereteiben, koncepcionálisan — logikusan elrendezettek a távlati szerkezetekre való kutatási feladatok s össze vannak kapcsolva a közelebb távra szóló kutatási teendőkkel.

Kutatásainkat meghatározott szervezeti keretek között, intézménybázison, növekvő létszámú személyi állomány végzi. S ez a harmadik terület, amelynek

állapotán, fejlettségén mérni lehet az előrehaladást. Nos, az eltelt három évtized, de különösen az elmúlt öt-tíz év etekintetben nagyon jelentős változásokat hozott, egyértelmű fejlődéssel járt. A pedagógiai kutatások új intézményei jöttek létre. A régebbiekkel együtt ezek most már valóságos kutatási hálózatot alkotnak, s emiatt is sürgetően vetődik fel a köztük kialakítandó ésszerű munkamegosztás és a hatékony koordinálás szükségessége.

Ugyancsak az elmúlt évek fejleményeihez tartozik, hogy nemcsak számban gyarapodott a pedagógiai felkészültséget és tudományos érettséget jelző doktori címmel, akadémiai fokozatokkal rendelkezők száma, hanem általában is mélyült a kutatók szakmai felkészültsége, kollégáink — elsősorban a fiatalok jó része — már „anyanyelvi fokon” sajátította el az újabb pedagógiai fogalmakat, új kutatási technikával és eljárásokkal ismerkedett meg, igyekszik lépést tartani a tudományok rohamos fejlődésével. A pedagógia művelői együttesen törekszenek tudományuk tekintélyét gyarapítani az egyébként nem könnyű versenyben.

Itt, a személyi állománnyal kapcsolatban említjük azt a nagyon fontos körülményt, hogy a gyakorló pedagógusok nagy száma — ezt ma már százakban lehet mérni — céltudatosan és nagy szakmai felelősséggel vesz részt lényegbevágó pedagógiai kísérletek, vizsgálatok tervezésében, irányításában, illetve végrehajtásában.

Az oktatáspolitikai párthatározat joggal szorgalmazza mégis az oktatásügyi döntéseket kellően megalapozó tudományos vizsgálatok, esetenként kísérletek elvégzését, s e folyamatban a kísérletező, alkotó pedagógusok, kollektívák, iskolák bevonását, felkészítését. Ez a tudomány demokratizálása oldaláról is kívánatos fejlődésirány.

Az évfordulóra emlékezve ne feledkezzünk meg arról, hogy amint minden társadalmi, gazdasági, politikai eredményünket a szocialista országok testvéri közösségében, egymást segítve értük el, így volt ez a pedagógia területén is. Örvendetesen gyarapodnak kapcsolataink a szocialista országok pedagógusaival, s ami különösen fontos, egyes témákban a közös kutatások, az alkotó együttműködés irányába való haladás körvonalai bontakoznak ki.

Az oktatáspolitikai párthatározat hosszú időre kijelölte a nevelésügy, s ezzel kapcsolatban a neveléstudomány teendőit, fejlesztésének irányait. Ma már szinte természetes, hogy feladatainkat évtizedes távlatokban igyekszünk megfogalmazni, s nem utópisztikus dolog az ezredforduló állapotairól, az akkori nevelési szükségletek elővételezéséről beszélni. A jövő nem magától fog megszületni. Becsüljük meg hát három évtizedes erőfeszítéseink gyümölcseit, tanuljunk botlásainkból, mert csak eredményeink talaján építhető tovább a szocialista nevelésügy.

SZARKA JÓZSEF